

หัวข้อวิทยานิพนธ์	ความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์ของผู้ชมแต่ละระดับที่มีต่อ รายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย Uses and gratifications of audiences from different level towards Thai culture promotional television program on ThaiPBS station
ชื่อผู้เขียน	นางสาวเจนิสตาร์ รักษศิริโสภา Miss Jenistar Ruksirisopha
แผนกวิชา/คณะ	สาขาการบริหารงานวัฒนธรรม วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	รองศาสตราจารย์ อรุณ เลิศจรรยาภักษ์
ปีการศึกษา	2552

บทสรุป

จากการศึกษาพบว่าผู้ชมในแต่ละระดับมีความพึงพอใจและนำประโยชน์ที่ได้รับจากรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยมาใช้ต้องประกอบด้วยเนื้อหาที่สอดคล้องกับทัศนคติ และความสนใจที่มีอยู่ และจะหลีกเลี่ยงเนื้อหาที่ขัดแย้งกับทัศนคติและความสนใจของตนตามทฤษฎีของ เดอร์เฟอร์ ที่ได้กล่าวถึงตัวแปรแทรก (Intervening Variables) ที่มีอิทธิพลในกระบวนการสื่อสารมวลชนระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร โดยเน้นให้เห็นว่าข่าวสารมิได้ไหลผ่านจากสื่อมวลชนถึงผู้รับสาร และเกิดผลโดยตรงทันที แต่มีปัจจัยบางอย่างเกี่ยวข้องกับตัวผู้รับสารแต่ละคน ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ของความพึงพอใจ และการใช้ประโยชน์จากการรับชมรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย อีกทั้งผู้ชมในแต่ละระดับมีความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์ต่อรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยแต่ละรายการแตกต่างกันออกไปโดยมีปัจจัยด้านต่างๆ ได้แก่ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และประสบการณ์ เป็นต้น ซึ่งโครงสร้างของระดับทางสังคมในแต่ละระดับจะมีความแตกต่างกันทางด้านค่านิยม ทัศนคติ พฤติกรรม และภูมิหลังที่แตกต่างกันย่อมทำให้มีความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์ต่างกัน ระดับการศึกษา และสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างในเรื่องความพึงพอใจต่อรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย โดยเห็นว่าความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์ที่มีต่อรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของผู้ชมแต่ละระดับนั้นขึ้นอยู่กับความสนใจที่กำหนดโดยระดับและฐานะทางสังคม ทำให้เกิดหลักการแบ่งสัดส่วนกลุ่มในสังคม ออกเป็น 3 ระดับ คือ กลุ่มระดับสูง กลุ่มระดับกลาง และกลุ่มระดับล่าง การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัย

ใช้วิธีการวิจัยในรูปแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการ
สัมภาษณ์สนทนากลุ่ม (Focus Group)

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งหวังว่าจะได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ คือ เพื่อศึกษาถึง
ความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์จากรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของผู้ชมแต่ละระดับที่มีต่อ
รายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย เพื่อสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา
มาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการผลิตรายการให้มีรูปแบบและเนื้อหารายการสอดคล้องกับความต้องการ
ของผู้ชมแต่ละระดับ สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเป็นแนวทางในการตัดสินใจ
กำหนดนโยบายเพื่อการผลิตรายการด้านส่งเสริมวัฒนธรรมไทยที่มีประโยชน์สูงสุดต่อสังคม และ
สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษา มากำหนดนโยบายของสถานีโทรทัศน์ทีวีไทยในการคง
รายการประเภทส่งเสริมวัฒนธรรมไทยไว้และต้องมีรายการที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมไทยที่
หลากหลายขึ้น โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ใน
สังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ใช้ในการปฏิบัติ
การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและ
ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ เมื่อมีความแตกต่างระหว่างชนแต่ละกลุ่ม ก็ย่อมมีความแตกต่างทาง
วัฒนธรรม เพราะ ผู้สร้างวัฒนธรรมคือมนุษย์ และสังคมเกิดขึ้นก็เพราะ มนุษย์ วัฒนธรรมกับ
สังคมจึงเป็นสิ่งที่คู่กัน การส่งเสริมเรื่องวัฒนธรรมไทยมีปรากฏเป็นหลักฐานอย่างเป็นทางการมา
ตั้งแต่ครั้งสมัย จอมพล ป.พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมีการก่อตั้งกระทรวง
วัฒนธรรมขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2495 มีนโยบายมุ่งเน้นความเป็นชาตินิยมอย่างสูงจากนโยบายของ
รัฐบาล เจตนารมณ์ และแผนวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้สังเคราะห์เป็นยุทธศาสตร์เกี่ยวกับสื่อมวลชน
ในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาได้อย่างแท้จริงคือ การใช้สื่อเป็น
เครื่องมือในการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ดีงามและทรงคุณค่าของไทยออกไป อย่างกว้างขวาง ทำให้
การสื่อสารกับวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด สื่อโทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่มีบทบาท
และอิทธิพลสูง เนื่องจากโทรทัศน์สามารถส่งข้อมูลข่าวสารต่างๆ ไปยังผู้ชมจำนวนมากในทุกหน
ทุกแห่ง ในเวลาอันรวดเร็วโดยพร้อมกัน ทำให้โทรทัศน์มีอิทธิพลเหนือกว่าสื่อมวลชนอื่นๆ ในการ
ดึงดูดความสนใจของผู้ชมได้เป็นอย่างดี สถานีโทรทัศน์ทีวีไทย (Thai Public Broadcasting
Service) (TPBS or ThaiPBS) เป็นสถานีโทรทัศน์ที่มุ่งผลิตและเผยแพร่ รายการโทรทัศน์ประเภท

ข่าวสาร สารประโยชน์ทางการศึกษา และสารบันเทิง ในสัดส่วนที่เหมาะสม โดยปราศจากอคติทางการเมือง และผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ โดยยึดถือประโยชน์ของสาธารณะเป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ เป็นเครื่องมือแห่งการเรียนรู้ เสริมสร้างสติปัญญาและสุขภาวะแก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ทุกระดับอายุ ให้เป็นพลเมืองคุณภาพ ตามปณิธานที่ว่า " ไทยพีบีเอส โทรทัศน์สาธารณะของทุกคน เพื่อทุกคน " นั้นหมายถึงการเสนอเนื้อหาและรูปแบบของรายการที่ผู้ชมทุกระดับระดับทางสังคมสามารถรับชมได้ และมีสัดส่วนในกลุ่มผู้ชมที่ทั่วถึงกัน แต่ผลการศึกษาของณพวรรต พิมพ์พิพัฒน์ (2551) กล่าวว่า กลุ่มผู้ชมที่รับชมรายการทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทยส่วนใหญ่มีหน้าที่การงาน ระดับรายได้และระดับการศึกษาอยู่ในระดับสูง กล่าวคือ ผู้ชมส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้ชมระดับสูงนั่นเอง จึงเป็นผลขัดแย้งกับปณิธานของสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย ที่กล่าวว่าเป็นทีวีสาธารณะ แต่กลุ่มผู้ชมในระดับรองลงมา คือ ระดับกลางและระดับล่าง กลับไม่ค่อยเปิดรับชม

จากประเด็นดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์ของผู้ชมในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ของสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย โดยกลุ่มผู้ชมที่รับชมรายการจะมีความแตกต่างกันออกไป ตามรสนิยมหรือระดับและฐานะทางสังคม หากเปรียบกับการกำหนดระดับทางสังคมและฐานะของผู้ชมรายการโทรทัศน์ประเภทส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของสถานีโทรทัศน์ทีวีไทยที่เป็นตัวแทนของแต่ละระดับตามปัจจัยที่สังคมกำหนดขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสำรวจสัดส่วนแผนผังของสถานีโทรทัศน์ทีวีไทยที่แบ่งตามประเภทรายการสารคดี สารบันเทิงและสารประโยชน์ ที่มีสัดส่วนรองลงมาจากรายการข่าวและมีความสอดคล้องกับตัวแทนของแต่ละระดับ ได้แก่ รายการพินิจนคร ที่เป็นตัวแทนของผู้ชมระดับสูง รายการวิกสยามเป็นตัวแทนของผู้ชมระดับกลาง และรายการภักตคารบ้านทุ่งเป็นตัวแทนของผู้ชมระดับล่าง

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากเอกสาร ตลอดจนแนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยจัดทำเป็นกรอบทฤษฎี และแนวทางในการศึกษา ซึ่งมีรายละเอียดต่างๆ ดังนี้ คือ

1. วัฒนธรรมไทย ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมไทยมาใช้เพราะสามารถอธิบายได้ถึงวิถีชีวิต การทำมาหากิน ภาษา ตลอดจนประวัติศาสตร์สิ่งเหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย ทั้ง 3 รายการ ดังนี้ รายการพินิจนคร เป็นรายการสารคดีเชิงประวัติศาสตร์รายการวิกสยาม เป็นรายการสารบันเทิงที่น่าเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมร่วมสมัย รายการภักตคารบ้านทุ่ง เป็นรายการสารประโยชน์ที่น่าเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมร่วมสมัย เช่น เรื่องการทำมาหากิน

2. หน้าที่ของสื่อมวลชน ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องหน้าที่ของสื่อมวลชนมาวิเคราะห์และเชื่อมโยงกับรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทยทั้ง 3 รายการ เกี่ยวกับเนื้อหาและสาระของรายการในประเด็นที่ว่า ได้ใช้แนวคิดเรื่องสื่อมวลชนในหัวข้อใดบ้างในการผลิตและสร้างสรรค์งานให้กับผู้ชมรายการดังกล่าว

3. ทฤษฎีการเปิดรับสาร ผู้ชมที่มีลักษณะระดับทางสังคมที่แตกต่างกันย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจในการเปิดรับชมรายการที่แตกต่างกันออกไปโดยมีปัจจัยต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ระดับการศึกษา อาชีพ อายุ รายได้ และประสบการณ์ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีนี้มาวิเคราะห์เกี่ยวผู้รับสารในแต่ละระดับว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

4. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมการเลือกเปิดรับข่าวสารสามารถสรุปได้ว่า บุคคลที่เปิดรับข่าวสารมาก ยิ่งมีหูตากว้างไกล มีความรู้ความเข้าใจในสภาพแวดล้อม และเป็นคนที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์กว่าบุคคลที่เปิดรับข่าวสารน้อย โดยปัจจัยที่ทำให้บุคคลเลือกเปิดรับข่าวสารแตกต่างกัน ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพการศึกษา และรายได้ ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีการเลือกรับข่าวสารมาวิเคราะห์กับระดับทางสังคมของผู้ชมรายการประเภทส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทยว่าเป็นอย่างไร

5. จากทฤษฎีดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการเปิดรับสื่อของบุคคลเป็นไปเพื่อประโยชน์ เน้นว่าผู้รับสารจะเป็นตัวจักรในการตัดสินใจเลือกใช้ประเภทของสื่อ และเนื้อหาที่ตอบสนองความต้องการ (Needs) ของแต่ละบุคคลโดยอาศัยพื้นฐานความต้องการของตนเองเป็นหลัก ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวคิดและทฤษฎีมาวิเคราะห์ถึงความพึงพอใจที่มีต่อรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยทั้ง 3 รายการของผู้ชมแต่ละระดับว่ามีมากน้อยเพียงใด และศึกษาถึงการใช้ประโยชน์จากรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของผู้ชมแต่ละระดับว่าได้รับประโยชน์จากการชมรายการในประเด็นใดบ้าง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์ของผู้ชมในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย” โดยผู้วิจัยใช้วิธีการวิจัยในรูปแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) และข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีวิธีการดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. วิธีการสุ่มเลือกรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย จำแนกประเภทของรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย ออกเป็นประเภทละ 1 รายการตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของรายการจากนั้นผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง

2. เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้ที่สามารถเป็นตัวแทนในการสัมภาษณ์ต้องมีประสบการณ์ในการชมรายการ รายการพินิจนคร รายการวิถีสยาม และรายการรัตติกาลบ้านทุ่ง อย่างน้อย 1 ครั้ง

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ผู้ชมระดับสูง 6 คน ผู้ชมระดับกลาง 6 คน และผู้ชมระดับล่าง 6 คน

4. วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีที่เหมาะสมกับผู้ชมแต่ละระดับ ซึ่งมีความยากง่ายแตกต่างกัน

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 3 กลุ่ม

6. การวิเคราะห์ข้อมูล จำแนกเนื้อหาของบทสัมภาษณ์ออกเป็นประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ โดยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 ตลอดจนนำข้อมูลด้านเอกสารมาสนับสนุน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

จากการศึกษาพบว่า ผู้ชมรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยทั้ง 3 ระดับ คือ ระดับสูง ระดับกลาง และระดับล่างมีความพึงพอใจและใช้ประโยชน์จากรายการแต่ละรายการแตกต่างกันออกไปโดยมีปัจจัย ระดับการศึกษา อาชีพ อายุ รายได้ และประสบการณ์ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้ผู้ชมในแต่ละระดับมีการเปิดรับสาร และเลือกรับสารแตกต่างกันอีกทั้งยังมีปัจจัยเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นตัวการสำคัญในการเลือกรับข้อมูลต่างๆ ดังนั้นจึงส่งผลให้ผู้ชมรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยในแต่ละระดับนำประโยชน์ที่ได้รับจากรายการไปใช้ในแบบที่ต่างกัน ซึ่งสามารถจำแนกประโยชน์ดังกล่าวได้ดังต่อไปนี้ ผู้ชมระดับสูงชมรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยเพื่อ (Ideology) หมายถึง ต้องการแสวงหาความรู้เพื่อสนองความอยากรู้ของตนเอง เพื่อนำความคิดดังกล่าวไปต่อยอดและพัฒนาต่อไป ผู้ชมระดับกลางชมรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยเพื่อ (Knowledge) หมายถึง ต้องการนำข้อมูลที่ได้รับจากการชมรายการมาสร้างเป็นความรู้และใช้เป็นหัวข้อในการสนทนา ผู้ชมระดับล่างชมรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยเพื่อ (Skill) หมายถึง นำข้อมูลที่ได้รับจากการชมรายการมาใช้ในการประกอบอาชีพและแก้ไขปัญหาชีวิตของตนเอง

จากผลการศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มผู้ชมระดับสูง โดยมากเป็นกลุ่มคนในระดับผู้บริหารพบว่า ส่วนใหญ่จะเลือกใช้ประโยชน์จากรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยเฉพาะรายการที่ตนเองมีความพึงพอใจเท่านั้นซึ่งประโยชน์ที่เกิดจากรับชมรายการพินิจนครที่ผู้ชมระดับสูงสามารถนำไปใช้ได้ เช่น นำข้อมูลที่ได้จากการรับชมรายการมาใช้เป็นหัวข้อในการสนทนา เช่น ข้อมูล

เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเมืองต่างๆ ข้อมูลเกี่ยวกับ ความเชื่อ ศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม อีกทั้งผู้ชมระดับสูงคิดว่าการรับชมรายการพินิจนครเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รายการสามารถเป็นเพื่อนคลายเหงา สามารถนำข้อมูลมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันและตอบสนองความสนใจของตนเอง ทำให้สนุกสนานเพลิดเพลิน และทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ จะเห็นได้ว่าผู้ชมระดับสูงสามารถใช้ประโยชน์จากรายการพินิจนครได้อย่างครบถ้วน

จากผลการศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มผู้ชมระดับกลาง โดยมากเป็นกลุ่มคนในระดับพนักงานพบว่าประโยชน์ที่เกิดจากรับชมรายการพินิจนครที่ผู้ชมระดับกลางสามารถนำไปใช้ได้ เช่น ใช้เป็นหัวข้อในการสนทนา นำข้อมูลมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ตอบสนองความสนใจของตนเอง ทำให้สนุกสนาน เพลิดเพลิน และทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์

จากผลการศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มผู้ชมระดับล่าง โดยมากเป็นกลุ่มคนในระดับผู้ใช้แรงงานพบว่าประโยชน์ที่เกิดจากรับชมรายการกัศกรบ้านทุ่งที่ผู้ชมระดับล่างสามารถนำไปใช้ได้ เช่น ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เป็นเพื่อนคลายเหงา ใช้เป็นหัวข้อในการสนทนา นำข้อมูลมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ตอบสนองความสนใจของตนเอง ทำให้สนุกสนาน เพลิดเพลิน ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์จะเห็นได้ว่าผู้ชมระดับล่างสามารถใช้ประโยชน์จากรายการกัศกรบ้านทุ่งได้อย่างครบถ้วน